

Bruns (Claudia). *Politiek des Eros. Der Männerbund in
Wissenschaft, Politik und Jugendkultur, 1880-1934.*

Evert Peeters

Citer ce document / Cite this document :

Peeters Evert. Bruns (Claudia). *Politiek des Eros. Der Männerbund in Wissenschaft, Politik und Jugendkultur, 1880-1934.*. In: Revue belge de philologie et d'histoire, tome 87, fasc. 2, 2009. pp. 482-483;

https://www.persee.fr/doc/rbph_0035-0818_2009_num_87_2_7685_t13_0482_0000_3

Fichier pdf généré le 17/04/2018

Un index onomastique complète utilement ces regards croisés sur ces «Pères de l'Europe» – mais voilà encore une question quelque peu fondamentale: à quoi reconnaît-on un «Père de l'Europe»? Ce recueil démontre en effet que celui-ci n'existe pas sans un profond substrat politique et culturel avant tout national et que ces individus, «causes immédiates» dans le cadre de la construction européenne, ne détiennent pas de «paternité» sans les «causes profondes» que sont les sociétés civiles – et notamment les composantes laïques et/ou chrétiennes de celles-ci – dans lesquelles ils s'inscrivent.

A ce sujet, le texte de la conclusion formulée par M.-Th. Bitsch s'impose comme une synthèse pertinente et interrogative, prometteuse de perspectives nouvelles dans ce domaine de recherche – la prosopographie. – Françoise PEEMANS.

BRUNS (Claudia). *Politiek des Eros. Der Männerbund in Wissenschaft, Politik und Jugendkultur, 1880-1934*. Keulen-Weimar-Wenen, Böhlau, 2008; één deel in-8°; 546 p., ill. – Met *Politiek des Eros. Der Männerbund in Wissenschaft, Politik und Jugendkultur, 1880-1934* heeft de Duitse historica Claudia Bruns een gedenkwaardige bijdrage geleverd aan de geschiedenis van gender en seksualiteit. In de handelsuitgave van het proefschrift dat zij eerder in Hamburg verdedigde, richt zij de aandacht opnieuw op het Duitse vertoog over de *Männerbund*, dat sinds het *fin de siècle* opgang maakte. In een tijdperk waarin de maatschappelijke positie van de vrouw zich binnen en buiten het gezin leek te wijzigen, zo betoogt Bruns, diende de 'naturalisering' van de geslachtelijke polariteit die sinds de vroege negentiende eeuw haar definitieve 'moderne' beslag had gekregen, te worden herbevestigd in een radicaal-masculinistisch vertoog én in nieuwe homosociale bewegingen (zoals de jeugdbeweging). Bruns ontleedt de gedachte dat de mannenvriendschap een 'authentiekere', 'diepere' en 'natuurlijker' institutie vormde dan het burgerlijke familieleven. De genese van de *Männerbund* onderzoekt zij in een populariserend-ethnologisch vertoog (vooral in de teksten van Jakob Bachofen), in een seksuologisch-wetenschappelijk vertoog (van Sigmund Freud over Magnus Hirschfeld tot Adolf Brand), in een politiserend vertoog (in de *völkische* publicistiek) en vooral ook in een specifiek homosociaal jeugdbewegingsvertoog, dat zij reconstrueert rondom de teksten van Hans Blüher. Die laatste blijft als radicaal icoon ongetwijfeld wetenschappelijke belangstelling wekken, maar heeft in Bruns' eigen tekst wellicht wat teveel gewicht gekregen.

De *Männerbund* heeft een lange receptiegeschiedenis – onbekend is het begrip hoegenaamd niet. Toch is Bruns studie geen verzameling van ongeproblematiseerde *idées reçues* geworden. Dat heeft alles te maken met het theoretische perspectief dat Bruns heeft gekozen. 'Mannelijkheid' hanteert zij niet als de configuratie van een stabiele (en zelfs inerte) 'hegemonie', zoals een aantal historici van de mannelijkheid dat lange tijd wél hebben gedaan, maar als een betrekkelijk leeg rooster waarop op elk historisch moment 'een' genderverhouding kon worden uitgezet. Dat open vertrekpunt laat toe om de aantrekkelijkheid, maar ook de contradicties van het ideaal van de *Männerbund* te reconstrueren. Bruns doet het vaak met verve. Ze analyseert met veel subtiliteit het 'homoseksuele probleem' dat het vertoog over de mannenvriendschap vanaf het begin doortrok. De 'cultuurschepende' kracht die Blüher, net als Freud, aan de mannelijke 'Eros' toekende, bezat een ambigu karakter. Onder Blühers herhaalde pleidooien voor de 'beheersing' (sublimering) van die Eros, school een soms nauwelijks verhuld verlangen naar ongeremde driftbeleving. Wat de menselijke 'kudde' (de familiale dimensie) tot een 'staat' maakte, bleek tegelijk een kracht die de staat ten gronde kon richten. Het vertoog over de mannenvriendschap, zo suggereert Bruns, gedijde precies bij gratie van die dubbelzinnigheden. Het vertoog bood een kader om – in Nietzscheaanse termen – de afgrond van het Dionysische

onder ogen te zien, zonder dat de polis door die elementaire levenskrachten zou worden overspoeld.

Bruns zet overtuigend uiteen dat het ideaal van de *Männerbund*, méér dan door dat homoseksuele ‘probleem’, getekend was door een fundamentele misogynie. Zowel in het seksuologische vertoog dat de radicale homoseksuele masculinisten tegen Hirschfeld in ontwikkelen, als in de heftige discussies over de definitieve uitsluiting van meisjes uit de *Wandervogel*, toonde zich een granieten geslachtelijke hiërarchie. Bruns demonstreert de eigenlijke ‘Invertierte’ niet degene was die een homoseksuele drift koesterde, maar wel de man die zichzelf als vrouw begreep, zich (te) vrouwelijk kleedde of in meer algemene zin te zeer aan het (vrouwelijke) huiselijke leven onderworpen was. Het beroep op de seksuologie liet toe om de biologisering van het geslachtsverschil verder dan ooit door te drijven. In een nieuwe taal kon worden uitgelegd dat alléén mannen tot sublimering (en dus tot staatsvorming) in staat waren, omdat de seksuele functie bij hen precies gelokaliseerd was. Daarom bleef de Eros, hoezeer zij ook werd voorgesteld als motor van de geestelijke cultuur, ook altijd onderscheiden van dat rijk van de geest. In de vrouwelijke constitutie, die uitsluitend in seksuele termen konden worden gevat, ontbrak die uitkijkpost over het driftleven. Vrouwen waren precies om die reden veroordeeld tot een bestaan in de ‘kudde’ waarboven zij zich nooit zouden kunnen verheffen. In de analyse van dat vertoog maakte Bruns duidelijk waarom ‘beschaving’ vanaf het einde van de negentiende eeuw een problematische betekenaar kon worden in de constructie van de mannelijkheid. Net omdat Blüher en anderen de (statelijke) beschaving fundeerden in de Eros, die zelf haar oorsprong vond in een louter (familiale) natuurlijke/vrouwelijke orde, kon de burgerlijke beschaving (die zolang symbool had gestaan voor mannelijke beheersing), plots óók een gevreesd teken worden van verwekende vervrouwelijking.

Bruns’ analyses van het *Männerbund*-vertoog mogen dan vaak scherp zijn, de manier waarop zij dat vertoog in een bredere maatschappelijke context plaatst, laat een aantal belangrijke vragen open. In het recente genderhistorisch onderzoek naar de constructie van de mannelijkheid is niet alleen een ‘opener’ genderbegrip verdedigd, er zijn ook ernstige bezwaren gemaakt bij de dichotomie tussen publieke (‘mannelijke’) en private (‘vrouwelijke’) sferen. De negentiende- en twintigste-eeuwse mannelijkheid bleek bijzonder sterk verworteld in de huiselijke en familiale sfeer, terwijl ook de herleiding van de vrouw tot haar private bestaan de complexiteit van de historisch werkelijkheid geen recht lijkt te doen. In Bruns’ perspectief klinken die inzichten niet altijd even sterk door. Bruns schetst helder een *flight from domesticity* die ook door andere historici omstreeks 1900 is gesitueerd, maar maakt niet duidelijk hoe het bijzonder radicale homosociale vertoog van Blüher zich in de praktijk verhiel tot de private, huiselijke werkelijkheid waaraan ook de meeste van zijn volgelingen participeerden. Ook voor het geval Blüher zelf begrijpt de lezer wel waarom de mannelijke jeugdbeweging zo’n bevrijding kon betekenen, maar leert hij weinig over hoe het ‘afscheid’ van huiselijk-burgerlijke normaliteit zich precies heeft voltrokken.

De grootste vragen rijzen, tenslotte, over de acteurs die níét aan het woord komen. Bruns besteedt bijzonder grote aandacht aan het *völkische* discours, maar zeer weinig aan de concurrerende socialistische en liberaal-democratische tegenvertogen. Op die manier blijft niet alleen onduidelijk op welke manier de radicale *Männerbund*-gedachte zich heeft kunnen ontwikkelen vanuit de burgerlijke mainstream. Even onduidelijk blijft welke rol de mannenvriendschap (onder andere vormen) ook binnen de liberaal-democratische stroming kon spelen. Het proces van wederzijdse uitsluiting én uitwisseling dat zich heeft ontwikkeld tussen enerzijds het liberaal-democratische en socialistische ideaal van de ‘nieuwe kameraadschap’ (tussen mannen en vrouwen), en anderzijds de homosociale *Männerbund*, verdient wellicht een diepere reflectie.

– Evert PEETERS.